

Gróf Széchényi Sándor közéleti szereplése

Dr. Gesztesi Tamás

A Széchényi név említésekor mindenkinek Széchényi István neve merül fel először. A „legnagyobb magyar” aktív közéleti szereplése mindenki előtt közismert. Az már kevésbé, hogy a következő generációk két tagja szintén közéleti szereplőként szolgálta hazáját. Munkásságuk értéke és híre nem emelkedett oly magaslatokra, mint híres nagybátyjuké. E két Széchényi leszármazott Széchényi Sándor gróf és Széchényi Ödön gróf. Utóbbi a korszerű tűzoltóság pesti és isztambuli megszervezésével szerzett hírnevet magának, népének és családjának. Széchényi Sándor a magyar közigazgatás és közélet több posztján szerzett hírnevet és hagyott maradandó nyomot az utána jövő nemzedékekben. Pályafutása igen kacskaringós volt, számos sikertelen epizód megélése után talált rá tevékenységének igazi harcmezéjére. Több mint 21 évig volt Tolna vármegye főispánja. Egyaránt óriási népszerűségnek örvendett a saját és az ellenzék pártjai körében. Mindig és kérelhetetlenül a nép egészének érdekeit és az igazságot képviselte. Halála előtt nyolc évvel kényszerült lemondani (éppen 110 évvel ezelőtt!), köszönhetően a Szabadelvű Párt összeomlásának, melynek mindvégig tagja volt. Ezen nyolc év alatt is fontos tisztséget töltött be a Monarchiában. Részletes életrajzával itt nem kívánunk foglalkozni, utalunk Gaál Zsuzsanna kiváló monográfiájára.¹

A közéleti szereplésre két irányból tekintettünk rá. Széchényi Sándor 1905-ben vált meg főispáni székétől és 1911-ben - lánya, Alice kérésére - egy füzetre ráírta, hogy „Napló”, és megírta visszaemlékezéseit. Ez a 100 füzetoldal, melynek elolvasásához is Gaál Zsuzsanna segítségét kellett igénybe vennem - értékes betekintést adott a gróf lelki világába.² Másrészt áttekintettem a korabeli sajtó azon közléseit, melyek a főispán tevékenységét értékelték. A kor hivatalos hetilapja a Tolnamegyei Közlöny volt, melyet ellenzéki vezetés jellemezett, tehát az elvtelen túldicsérés szóba sem jöhetett.

A kor, melyben a címben feltett időszakot el kell helyeznünk, nem volt könnyű időszak, sem társadalmi, sem gazdaságpolitikai szempontból. A kiegyezés utáni időszak több szakaszra osztható.³ 1875-ig megindultak a társadalmi-politikai reformok. 1875-1890-ig tartott a Tisza Kálmán-korszak, melyet a mozdulatlan és megtorpanás jellemezett! 1878-ra kialakult a hegemon többpártrendszer, melyben többpártrendszer van, de csak egy párt kormányoz. Ez magában hordozza az illető párt „elkényelmesedését”. Ez történt a kormányzó Szabadelvű párttal, melynek tagja volt gróf Széchényi Sándor is. A hatalom minden eszközzel centralizált (főispánok hatalombővülése, közigazgatási bizottságok térnyerése, a főrendiházba való bekerülés uralkodói kijelöléssel, csendőrség megalakítása, stb.). A társadalom polgári átalakulása tört előre; az arisztokrácia és a nagypolgárság harca a hatalom megragadásáért folyamatos volt. Ugyanakkor az egyéb osztályok, rétegek is igyekeztek a pártrendszerbe bejelentkezni (birtokos parasztság, szegényparasztság, rétegződő munkásosztály, stb.). Ebben a társadalmi párt- és pozícióharcban a király a főispánok útján igyekezett „uralni” a magyar társadalmat. Ez a törekvés juttatta a főispáni székbe Tolna megyében gróf Széchényi Sándort. Ez az út azonban igen kacskaringós volt. A nagydorogi (korabeli írásmód szerint Dorogh!)

¹ Gaál Zsuzsanna: Egy arisztokrata visszaemlékezései. A Széchényiek három nemzedéke. A Wosinsky Mór Múzeum évkönyve, XX. 1908. 291-306. p.

² Gróf Széchényi Sándor naplója, 1911. Tolna Megyei Levéltár. A Széchényi család iratai 26 pall. 1837-1913. p.

³ Romsics Ignác: A 20. század rövid története. Rubicon-Ház Bt., 2007. 61-91. p.; Magyar Kódex V.: Az Osztrák-Magyar Monarchia. Szabó Dániel: I. fejezet. Történelem. Kossuth Kiadó, 2001. 7-78. p.

birtok Festetics Júlia útján került a Széchényi családhoz. Ferenc első fia, Lajos 67 ezer hold föld felett rendelkezett, majd ezt még 32.000 kat. holddal növelte. Ebben benne foglaltatott a doroghi uradalom 8.820 kat. holdja is. Ezt később - bonyolult öröklési rendnek megfelelően - unokájuk, Sándor kapta használatra. De addig még sok idő telt el. Sándor gróf 1857-ben letette az érettségi vizsgát és előtte állt a pályaválasztás nehéz feladata. Jogot szeretett volna hallgatni Pozsonyban, vagy Pesten. Azt kérte apjától, hogy készülhessen a külügyi hivatalba. Két akadály volt; a kellő nyelvtudás hiánya és a magas költségek. Nem engedélyezte apja, pedig: „Előttem állt két fivérem rettenetes és üres egzisztenciája”. Apjával hajóra szállnak és Pesten keresztül (bemutatják Deák Ferencnek és Eötvös Józsefnek!), majd Pakson keresztül eljutnak Alsópélig (Zichy birtok). Itt kellett volna gazdálkodást tanulnia. 1859 nyarán id. Zichy László csödbe jutott, így a gazdasági kiképzés elmaradt. A család úgy döntött, hogy Sándor lépjen közéleti pályára. Újra lemegy Tolnába, megismerkedik a megye vezérkarával. „A tisztikar végén egy sor tiszteletbeli aljegyző - köztük én is!” - írja Naplójában. Ez volt az első lépés a közpályán. Néhány hónap múltán a dunaföldvári járás tiszteletbeli szolgabírójává választották. Két esküdtet adtak mellé, és megkezdték a munkát. Megszervezték teendőiket, közhírré tették: rendkívüli időkben rendkívüli intézkedések szükségesek. De közbejött egy kormányváltás; csendbiztosai minőségben bírói funkció nélkül várták az új kormányt! Nem volt segítség, pénz és információ! Magánhitelből fizette beosztottjait; négy hétig vegetáltak, majd felváltották őket! Széchényi Sándor Sopronba távozott, ott töltötte 1862 telét. A tél elmúltával a család úgy dönt, hogy térjen vissza Dorogra, ott folytasson gazdasági praxist. Persze sok tanulnivaló nem volt, de Sándort ez a kevés sem érdekelte. „A vadászat, a korhelykedés, a hangos élet sokkal érdekesebb volt”. Döry Lajos dalmandi vadásztanyáján sok időt tölt. Itt találkozik először későbbi feleségével, Döry Natáliával. 1864-ben helyreállt az alkotmányos kormányforma. Vizsolyi Gusztáv, Tolna megyei földbirtokos lett az alispán, aki egyben a Szabadelvű Párt országos társelnöke tisztét is betöltötte. Ekkor még Széchényi Sándornak semmi kedve nem volt tiszttelviselőnek állni. Egyre szerelmesebb lett Döry Natáliába, de szülei „fényesebb” házasságot képzeltek neki (atyja gondterhelt volt választottjának anyagi helyzete miatt is!), de látva elszántságát, megadták az engedélyüket a házassághoz. Az esküvőt 1866. január 22.-én tartották meg. 1866 októberében megszületik első gyermeke Bertalan. Simontornyán főszolgabíróvá választják, ami az első lépés az önálló élet- és családvezetés megoldása felé. 1868-ban megszületik Lajos fia. Simontornyán öt évig dolgozott - közmegelegedésre. Gyönkön laknak, amikor megszületik Domokos fia. Időközben közigazgatási reformot hajtanak végre az országban. Ehhez nem érzi elég erősnek magát, lemond állásáról és Sopronba költözteti a családját. 1872-ben édesapja végleg átadja neki a doroghi házat, így ideköltözhet. A családi vagyon jó része az akkor megalakult tőzsdén elveszett. 1874-ben apja gyermekeinek átadja a megmaradt vagyont, majd nem sokkal ezután meghal. Sándor gróf megkezdi a doroghi kastély bővítését és átalakítását. „A doroghi uradalom átvétele gazda pályára lökött, de nem értek hozzá, előkészültségem nincs hozzá”, írja később Naplójába. Két év után rájön, hogy nem boldogul a gazdaság megújításával. Simontornyáról hoz egy gazdasági tanácsost, de ő sem látja meg a kivezető utat. „Beismerem gyarlóságomat. A gazdaság vitele sötét pont az életemben” - vallja be Sándor gróf. Ugyanakkor, mint megyei virilista, befolyásos tagja lett a megyei közgyűlésnek. Járja a megyét, jóakaróinak száma megnő. Perczel István főispánsága közben egyre tarthatatlanabb, ezért Vizsolyi Gusztáv váltást sürget. 1884-ben ez be is következik. Vizsolyi felkéri Széchényi Sándort, hogy vállalja el a főispánságot, 1884. október 14.-én ki is nevezik, majd december 10.-én be is iktatják. Ezt követően majdnem 22 évig tölti be a főispáni tisztséget, nagy többségi támogatással.

A főispáni működésről kevés adat maradt fenn. Ebben a vonatkozásban a Napló is szűkszavú. A sajtó, így elsősorban a Tolnamegyei Közlöny (szerkesztősége ellenzéki!), a főispán protokolláris megnyilvánulásairól részletesen beszámol. A főispán beszédeit igen

alaposan méltatja és közli. Példaként hozza fel azt az ünnepséget és méltatást, mely Ferenc József 60. születésnapját övezte.⁴ Elismeri, hogy „nagy hatást előidézett felköszöntője”. Bevezetőjében felteszi a kérdést: milyen volt az utolsó 60 év? „A szabadság fényes eszméje, az alkotmányosság halad a maga útján, mint a Nap”. Kiemeli Ferenc Józsefben hatalmas munkabírását. Így folytatja: „Felséges urunk olyan korban született, melyben az abszolutizmus... ólomsúllyal nehezedett az emberek szellemére, melyben a szabadság eszméjének ápolása maga is állam elleni merényletnek tekintetett.” Végül: „Uralkodónk legalkotmányosabb királya, nagy alakja előtt rajongó hódolattal hajlunk meg.” Beszédei irodalmi remek, nagy tetszést aratnak. A protokoll mellett nagy gondot fordít a Megyei Közgyűlések lebonyolítására, tartalommal való megtöltésére. A közgyűlésnek beszámol arról, hogy példás rend uralkodik a megyei hivatalokban; ezeket személyesen végigjárta, ellenőrzés céljából.⁵ A protokollnál meg kell említeni, hogy 1893. augusztus 20.-án meleg hangú táviratban köszönti Kossuth Lajost, névnapja alkalmából.⁶ Részt vesz egy 48-as honvéd temetésén, és megkoszorúz egy aradi vértanú emlékművet. 1894-ben gyönyörű beszédet mond Kossuth halála alkalmából, melyet a közgyűlés állva hallgatott végig.⁷ Szemmel láthatólag is igyekszik sikeresen tartani a kényes egyensúlyi helyzetet ellenzék és kormányoldal között. Ezt állapítja meg a Tolnamegyei Közlöny is, ünnepi számában az ellenzék, vezető újságírója.⁸ „A szekszárdiak szíve közösen, összhangban dobog. - Megszűnnek a különválasztó hatások”. A 78 tagú rendezőbizottság eredményesen hívta meg a dunántúli megyéket. Beszédében a főispán a következőket mondta: „...a szabadelvűség szellemében... a megye békéjét megőrizve - a megyei politikai pártélet veszélyes hullámverését ismét kizárni igyekeztem”. 1895. március 31.-én a királytól titkos tanácsosi kinevezést kap.⁹ 1905. november 1.-jén a Főrendiház alelnökévé nevezik ki.¹⁰ 1905. december 14.-én ismételt saját kérésére¹¹ Széchényi Sándort felmentették főispáni tisztéből. Hosszú szolgálata elismerésképpen a Ferenc József rend nagykeresztjét kapja meg. Könnyes szemmel írta meg lemondását. Okként a szabadelvű párt katasztrófális összeomlását jelöli meg. Nem kívánta szolgálni a Fejérváry kormányt. A Főrendiházban még hat évig volt alelnök. 1911-ben lánya unszolására papírra veti visszaemlékezéseit. „Jól esett visszatekintennem” zárja sorait.

1913. február elején Bécsbe utazik. Rosszul lesz, majd átmeneti javulás után február 17-én meghal. Február 20.-án Nagycenken eltemetik. Szekszárdon a Tolnavármegye és a Közérdek című lap, szerkesztőségi közleményben búcsúztatta.¹² „Igazi liberálisként tudott számolni a körülményekkel, a nemzet erejével, képességeivel. Ismerte fájának gyengeségeit, józan mérséklet, szilárd meggyőződés, tántoríthatatlanság jellemezték. „Nagy volt, magyar volt, szóval Széchényi volt” – fejezi be a szerző.

---

⁴ Tolnamegyei Közlöny; szerkesztőségi közlemény. 18. évfolyam, 34. szám. 1890. augusztus 24.

⁵ Tolnamegyei Közlöny; 21. évfolyam, 10. szám. 1893. március 5.

⁶ Tolnamegyei Közlöny; 21. évfolyam, 34. szám. 1893. augusztus 20.

⁷ Tolnamegyei Közlöny; 22. évfolyam, 14. szám. 1894. március 29.

⁸ Tolnamegyei Közlöny; 22. évfolyam, 45. szám. 1894. november 11.

⁹ Tolnamegyei Közlöny; 23. évfolyam, 14. szám. 1895. március 31.

¹⁰ Tolnamegyei Közlöny; 23. évfolyam, 44. szám. 1895. november 1.

¹¹ Tolnamegyei Közlöny; évfolyam, 50. szám. 1905. december 14.

¹² Tolnavármegye és a Közérdek; 9. évfolyam, 15. szám. 1913. február 20.